

ANETTE ALÉN

Kielletyt sanat, kätketyt kuvat

– ajatuksia ilmaisun vapaudesta ja sen kahleista

Suomen perustuslaki (731/1999)

12.1 §

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.¹

Mitä on ilmaisun vapaus ja mitä sen kahleet? Millaisilta kuulostavat sensuurin historialliset kaiut, ja millaisia ilmenemismuotoja sensuurilla on nykyään? Entä miltä sananvapaus ja sensuuri näyttävät oikeudellisesta näkö- tai kuvakulmasta? Millainen on ilmaisun vapauden ja sen kahleiden, sananvapauden ja sensuurin, suhde?

Sensuuri ja sen Suuri Selätys(kö?)

Sensuuri voidaan ajoittumisensa mukaan jakaa preventiiviseen eli niin sanottuun ennakkosensuuriin sekä repressiiviseksi luonnehdittavissa olevaan jälkikäteiseen sensuuriin. Ensiksi mainittu edeltää tietojen, mielipiteiden ja muiden viestien ilmaisemista, julkistamista tai niiden vastaanottomahdollisuutta. Jälkimmäinen puolestaan tarkoittaa ilmaisun vapauteen puuttumista, sen rajoittamista, ilmaisun, sen levittämisen tai siihen pääsyn estämistä taikka muihin toimenpiteisiin ryhtymistä vasta jälkikäteen: on rikosoikeudellista seuraamusta ja vahingonkorvausta, takavarikkoa ja jakelun keskeyttämistä. Tämä kahtiajako, näiden sensuuria toteuttavien menetelmien vastakkaiseksi mieltäminen ja melko jyrkän eron tekeminen, hallitsee pitkälti asennoitumista sanan (väärin)käyttöön – etenkin oikeudellista ajattelua sen on väitetty hallitsevan ”historiallisen jatkuvuuden voimalla”.²

Itsesensuurilla puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi sitä, kuinka sisällöntuottajat ja -jakelijat (tai kuluttajat) rajoittavat itse omaa toimintaansa. Itsesensuuri voi kuitenkin viitata myös pidättymiseen sellaisten mieltymysten, mielipiteiden tai ajatusten ilmaisemisesta, joita pidetään tabuina tai joita ei edes tiedosteta tai tulla ajatelleeksi. Näkyvät sensuuritoimenpiteet voivatkin käydä tarpeettomiksi, jos yhteisön jäsenten ideologisen kasvatuksen sekä poliittisen ja muunlaisen yhtenäisyyden

hoito on järjestetty tehokkaasti muilla toimenpiteillä.³

Varsinaista juridista määritelmää sensuurille ei ole. Sensuuri voidaan kuitenkin määritellä ”viralliseksi” tai ”epäviralliseksi” suhteessa lainsäädäntöön, lain tunnustamiin sensuurin ilmenemismuotoihin ja toimeenpanijoihin. Sensuurista voidaan siis puhua nimenomaan ilmaisun *oikeudellisena* kieltämisenä, rajoittamisena, kätkemisenä ja kitkemisenä. Jo antiikki tunsikin ”erityiset vartijat”, joiden tehtävänä oli muun muassa yleisen moraalin ja sanankäytön valvonta; Roomassa tämä oli eräs *ensoreiksi* kutsuttujen virkamiesten tehtävistä. Olipa sittemmin Ruotsi-Suomessakin *ensor librorum*, joka valvoi kirjallisuutta.⁴

Sensuuria muodossa tai toisessa, ilmaisun kahleita, lienee esiintynyt siinä missä ilmaisua itseäänkin⁵. ”Sanan miekan” voidaan kuitenkin todeta saaneen vasta kirjapainotaidon myötä ”niin tavattomasti lisää iskuvoimaa ja pituutta, että sen käytön valvomiseksi oli ryhdyttävä erikoisjärjestelyihin”.⁶ Kirjapainotaidon vanavedessä sensuuri toki yleistyi – tai pikemmin se saattoi kohdistua (myös) *painettuun* sanaan ja levitä sen tavoin, sen rinnalla. Tällaista sensuuria toimeenpani ensimmäisenä laajamittaisesti kirkko, sitten valtiovalta. Raamatun opit olivat autoritaarisia diskursiivisia käytäntöjä, jotka paitsi tuottivat uusia diskursseja myös asettivat niille rajoituksia:

”Tieteissä ne ohjasivat tutkimusnäkökulman valintaa ja asettivat normeja käsitteiden ja teorioiden käyttämiseksi. [...] Raamatun kronologiaan perustuvan filosofian katsottiin soveltuvan hyvin tähän tarkoitukseen ja uudet filosofiat haluttiin torjua pois sen asemaa horjuttamasta.”⁷

Valistuksen aatteet sentään toivat mukanaan rutkasti Järkeä ja Tietoa, Edistystä! Edelläkävijänä oli Ruotsi-Suomi, jonne aikaansaatiin painovapaus. Sitä rajoitettiin kuitenkin myöhemmin. Sittemmin painovapaus (jälleen) vahvistettiin, mutta sensuuria tämä vahvistus kitki vain osittain. Autonomian aika oli sanan kahleiden kolinaa, niiden löysentämistä ja tiukentamista vuorotellen; asetettiin, julistettiin ja säädettiin, sorrettiin kausittain. Oli määräystä ja manifestia, kumousta ja kamppailua.⁸ Kirjapaino- ja kauppaliikkeen harjoittaminen säilyivät Suo-

nessa ohjesääntöisinä elinkeinoina pitkään – nekään eivät siis olleet vapaita. Suomen itsenäistyessä painovapaus otettiin vuoden 1919 hallitusmuotoon (HM). Se sisälsi säännökset sanan- ja painovapaudesta, joita ei enää valvottu ennakkosensuurin keinoin, vaan sanankäyttöön voitiin puuttua vasta jälkikäteen. Tuli levottomuus ja epävakaus, tuli toinen maailmansota: oli kommunistilakia, oli kiihotuslakia, painokannetta ja propagandaa.⁹

Nykyään sananvapaus on turvattu Suomen perustuslain (PL) 12 §:ssä. Sanankäyttöä kuitenkin valvotaan, ilmaisun vapautta raamitetaan ja rajoitetaan eri tavoin. Miksi, miten ja ketkä?

Sananvapauden ”uudet” rajat(tomuudet)

Sananvapaus on turvattu perusoikeutena ja ihmisoi-
keutena¹⁰; sana on vapaa. Mutta sanalla on yhä myös
kahleensa. Ensinnäkin perusoikeuksia ei (yleensä) ole
lähtökohtaisesti tarkoitettu ehdottomiksi tai rajat-
tomiksi.¹¹ Niitä on monesti punnittava jo keskenään, it-
seen ja toisiaan vasten. Lisäksi perustuslakivaliokunta on
nimenomaisesti tähdentänyt, että jokaiselle yhteiskunnan
jäsenenä kuuluu oikeuksien ohella monenlaisia velvollis-
uuksia¹². Perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudesta ja oi-

keuksien luonteesta juuri perusoikeuksina voidaan myös
johtaa joitakin yleisiä rajoittamista koskevia vaatimuksia,
joiden valossa rajoitusten sallittavuutta arvioidaan (niin
sanotut perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset)¹³.
Jo sananvapaussäännös sisältää paitsi sananvapautta kos-
kevan yleislausekkeen ja ennakkoesteiden kiellon, myös
sananvapauteen sisältyvien oikeuksien täsmennyksen,
sääntelyvarauksen sekä rajoituslausekkeen.

Nykyisen sananvapaussyökin keskeisenä tarkoi-
tuksena on esitöiden mukaan taata kansanvaltaisen yh-
teiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuo-
dostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen
vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallan-
käytön julkiseen kritiikkiin¹⁴. Vaikka sananvapaus näin
voidaan kenties yhä mieltää ydinajatukseltaan *poliittiseksi*
perusoikeudeksi, sen piiriin on sittemmin – ja nyt jo
totunnaisesti – luettu muunkin tyyppiset ilmaisut niiden
sisällöstä riippumatta. Sananvapaus antaa turvaa erilai-
sille luovan toiminnan ja itseilmaisun muodoille, myös
kaupalliselle viestinnälle. Siihen sisältyy vapaus hankkia
ja levittää *kaikenlaisia* tietoja ja ajatuksia.¹⁵ Tämän ”si-
sältöneutraaliuden” on todettu tarkoittavan lähinnä sitä,
ettei mikään viesti ole lähtökohtaisesti suljettu sään-
nöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Silti kaikki viestit

LYRIIKKA
LENTOON!

2. - 3.7.2010

Vanhan
kirjallisuuden
päivät
Sastamalassa
Sylvään
koululla

Tilaa ilmainen esite
numerosta 050 301 5547
tai osoitteesta
vkp@sastamala.fi.

www.vanhankirjallisuudenpaivat.com

eivät suinkaan ole yhtä suojattuja ”sisällöstä ja tarkoituksesta riippumatta”.¹⁶ Sananvapauden rajattomuus ilmenee lisäksi siinä, ettei sitä ole tarkoitettu sidotuksi mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon, vaan vapaus turvataan ”välineneutraalisti”, riippumatta ilmaisemiseen, julkistamiseen, hankkimiseen tai levittämiseen kulloinkin käytettävästä menetelmästä. Todetaanpa esitöissä sekin, ettei perusoikeussäännösten otsikoille, kuten *sananvapaus*, ole tarkoitettu antaa itsenäistä oikeudellista merkitystä esimerkiksi soveltamisalan määrittämisessä.¹⁷

**Unohtaa ei myöskään sovi:
Vaate on monesti aate. Liike,
ele ja ilme kenties sanaton,
vaan ei (mitään) sanomaton.
Merkki. Merki(tyксе)ttömyys. Ja
hiljaisuus.
Usko tai älä:
Burkha, risti. Ateisti.
Taiteilija. Parodikko. Eikun
Pedofiili!
Tosikko.
Populisti.
Ja mikä Rasisti!**

Perustuslain tasoinen sääntely on usein hyvin abstraktia, jopa symbolista. ”Puhtaasti poliittisuontoiset julistuksenomaiset säännökset” eivät kuitenkaan sovellu hyvin ”suomalaiseen perustuslain oikeudellista sitovuutta korostavaan valtiosääntökäsitykseen”. Perustuslaissa tulee pyrkiä tietynlaiseen jyrkyyteen; sen tekstin tulee olla pysyvämpää kuin muun lainsäädännön. Tämä edellyttää, että se on kirjoitettu riittävän yleiseen muotoon. Toisaalta perustuslain ei tule olla kehittämiselle esteenä. Lainsäätäjää tulee sitoa sen säännöksiin vain rajoitetusti, eikä yksityiskohtaisuus saa tarpeettomasti vaikeuttaa tulkinnallista kehittämistä.¹⁸

Toisaalta juuri esimerkiksi PL 12 §:ssä säännellään sen kattamista oikeuksista täsmällisesti (”Sananvapauten *sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa* tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä [...]”). Rajoja ja rajattomuutta ilmentää myös sananvapauden käsittäminen ”alaltaan huomattavan laajaksi”; myös esimerkiksi julkistamisella tarkoitetaan *kaikenlaista* viestien julkaisemista, levittämistä ja välittämistä.¹⁹ Lisäksi KP-sopimuksen 19 artikla ja EIS 10 artikla turvaavat sananvapautta nimienomaisesti alueellisista rajoistakin riippumatta. Sananvapauksensäännöksestä ilmeneviä sananvapauden ulottuvuuksia ei esitöiden mukaan tulekaan tulkita liian kapeasti.²⁰

Perusoikeudet edellyttävät, että julkinen valta turvaa

tietyn vapauspiirin. Säädetään PL 22 §:ssä erikseen julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Se velvoittaa paitsi lain säätäjää, myös sen soveltajaa. Tuomioistuinten ja muiden viranomaisten on tulkittava lakia perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Lisäksi on pyritty lisäämään perusoikeuksien suoraa sovellettavuutta samoin kuin mahdollisuuksia vedota välittömästi perusoikeussäännöksiin.²¹ Vielä ennen nykyiseen perustuslakiin johtaneita uudistuksia on tilanteesta kuitenkin todettu:

”Kun poliittisistakin perusoikeuksista voidaan ottaa vain yleisiä lausumia perustuslakiin, ei niiden sanallinen muovaaminen sillä tasolla ole ollut erityisen vaikeaa. Mutta jos näiden artiklojen katsotaan välittömästi sitovan tuomioistuinta ja niin ollen voivan johtaa myös lakien perustuslainmukaisuuden epäämiseen, on niiden tällainen sovellutus saattanut joutua hyvin hankalien ja nimenomaan poliittisilla näkökohdilla kyllästettyjen ongelmien eteen.”²²

PL 12 § turvaa sananvapauden kenenkään *ennakolta* estämättä. Esitöiden mukaan tähän nimienomaiseen ennakoesteiden kieltöön sisältyy sekä viestien ennakovalvonta ja -tarkastus että muut *ennakollista* estettä merkitsevät puuttumiset sananvapauteen. Tällaisina ”muunlaisina” ennakollisina esteinä voidaan pitää esimerkiksi luvan asettamista viestin julkistamisen tai julkaisemisen ehdoksi.²³ Nykyinen sananvapauksensäännös sisältää kuitenkin valtuuden säätää lailla lasten suojelemiseksi välttämättömistä kuvaohjelmista koskevista rajoituksista (ns. kvalifioitu lakivaraus)²⁴. Lisäksi perustuslakivaliokunta on ottanut kantaa ennakoesteiden kiellon ehdottomuuteen esimerkiksi (lääkkeiden) mainonnan ja markkinoinnin sääntelyssä. Tällöin on muun muassa levitettävien tietojen etukäteiseenkin valvontaan pidätetty ”perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävien painavien syiden vuoksi perusteltu” mahdollisuus.²⁵

Sananvapauksensäännös myös mahdollistaa sananvapauden käytön *jälkikäteen* valvonnan muun muassa rikos- ja vahingonkorvauslainsäädännön keinoin. Kuitenkin sananvapauden ”asema perusoikeutena” rajoittaa myös tällaista puuttumista sanankäyttöön; esimerkiksi ”pitkälle menevät tai väljät kriminalisoinnit” voivat olla ongelmallisia.²⁶ Sananvapauden rajoja ja rajattomuutta määrittää myös sääntelyvaraus tai lakiviittaus, jonka mukaan tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä ”annetaan lailla”. Sananvapaus on näin kytketty läheisesti tavallisella lailla toteutettavaan sääntelyyn: kaikki olennaiset säännökset tulee antaa lain tasolla, ja lainsäätäjällä on velvollisuus antaa täsmällisiä säännöksiä.²⁷

Kuvaohjelmien tarkastamisesta säädetään kuvaohjelmalaissa (775/2000). Rikoslakiin (39/1889) on koottu kriminalisoitua sanankäyttöä, ja sananvapauslailla (460/2003) annetaan tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.²⁸ Markkinoinnin ja mainonnan sääntelyä sisältyy muun muassa kuluttajansuojalain (38/1978) 2 lukuun. Myös tekijänoikeuslaki (404/1961) sääntelee osaltaan ilmaisun va-

pautta ja sen kahleita – olkoonkin, että tekijänoikeutta on perinteisesti mielletty määrittävän jaottelu sisältöön ja muotoon (niin sanottu idea–ilmaisu-dikotomia).²⁹

Sananvapaus on turvattu perustuslaissa nimenomaan *kenenkään* (ennakolta) estämättä. Tämä viittaa paitsi valtion, julkisen vallan, estotoimiin (ns. vertikaalisuhde), myös toisten yksityisten toimiin (ns. horisontaalisuhteet). Esitöiden mukaan perusoikeussäännösten vaikutus horisontaalisuhteisiin välittyy kuitenkin yleensä (vasta) näitä oikeuksia konkretisoivan tavallisen lainsäädännön, sen tulkinnan ja soveltamisen, välityksellä.³⁰ Lainsäädännössä sekä sitä tulkittaessa ja sovellettaessa tuleekin ”tasapainoisella tavalla” ottaa huomioon *kaikki* sääntelyn kannalta merkitykselliset perusoikeudet³¹. Myös esimerkiksi EIS 10(2) artiklassa mainitaan *muiden henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi* välttämättömät rajoitukset. Sääntely ja soveltaminen eivät siis saa johtaa kenenkään oikeuksien kohtuuttomaan rajoittamiseen.

Perusoikeussäännösten voidaan kuitenkin muun muassa niiden yleisiin (rajoitusedellytys)oppeihin tukeutuen mieltää suojaavan, tai pyrkivän suojaamaan, jonkinlaista perusoikeuden *täysimääräistä* käyttöä. Epäselväksi jää, mitä tällainen täysimääräinen käyttö on – tai voisikaan olla: ”Sijoittaako se perusoikeuksien käyttäjän jonkinlaiseen kuviteltuun alkuperäiseen luonnontilaan, jossa ei ole lainsäädäntöä eikä muita yksilöitä?”³² Perusoikeussäännöksille voisi myös mieltää tarkoitetun jonkinlainen (ennalta)*määrätty soveltamisala*. Vaan mitkä ovat tällaisia soveltamisalan piiriin ikään kuin *ex ante* tarkoitettuja oikeuksia, miten sellaiset voidaan tunnistaa ja mitkä oikeudet voidaan samoin tein rajata ulkopuolelle? Rajoittuisiko soveltamisala vain säännöksen sanamuodosta jotenkin *prima facie*, kirjaimellisesti tai nimenomaisesti, ilmeneviin oikeuksiin, tai kenties jonkinlaiseen ”ilmeiseen” sisältöön?³³

Sana on vapaa. Jo ennen kuin sanaakaan on sanottu. Mikä on siis oikeuteni? Oikeus mihin? Suhteessa keneen? Ja missä tilanteessa?

Sananvapauden, ilmaisu-, julkistus- ja vastaanotto-oikeuden, eräänlaiseksi vastapainoksi, kääntöpuoleksi, jopa edellytykseksi, voidaan mieltää *sietämismielipiteiden*. Sanan ’vapaus’ tarkoittaisi siis sitä, että on myös ”siedettävä” monenlaisia tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä. Huomattakoon, että uskonnon ja omantunnon vapautteen (PL 11 §) sisältyy jo eksplisiittisesti oikeus kuulua tai *olla kuulumatta*, ja säännöksessä mainitaan *osallistumattomuus*. Tämä ”negatiivinen uskonnonvapaus” tarkoittaa, ettei ketään ole velvoittaminen osallistumaan uskonnolliseen tilaisuuteen, ja myös opetuksessa ja kasvatuksessa tulee kunnioittaa yksilön vakaumusta, lapsen oikeuksia sekä huoltajan vastuuta.³⁴

Äänet ja äänekkyiden ääret: aito, oikea Sivistynyt Sensuuri?

Nykyisin sanankäytön sääntelyn mielletään usein pohjaavan moniarvoisuuden idealle ja puuttuvan pikemmin sen loukkaamiseen tai kyseenalaistamiseen kuin keskitettyvään määrätynsisältöisen sananvapauden turvaamiseen. Liberaalidemokraattisessa (yhteiskunta)järjestelmässä onkin toiminnan, myös sanan ja ilmaisun, vapaudella keskeinen merkitys. Moniarvoisuuden nimeen vannomisesta huolimatta vapaus on rajoitettava; toleranssi siis toki kohtaa rajansa, mutta

”vasta siellä, mihin eräät perinteiselle elämäntavallamme ominaiset perustavaa laatua olevat moraaliset näkökohdat (esim. yksiavioisuus) sen asettavat taikka missä alkaa reaalinen vaara koko järjestelmän kumoamisesta poliittiselle vapaudelle ja moniarvoisuudelle kielteisten voimien toimesta”.³⁵

Sanan vapautta tai sen kahleita on poistettu, puolustettu ja penätty lukuisin eri argumentein, lukuisissa diskursseissa. On puhuttu esimerkiksi uskonrauhan, kommunismin, pornografian, rasismien tai syrjinnän käsittein. On puhuttu ”laillisen yhteiskuntajärjestyksen halventamisesta”, ”perustavaa laatua olevista moraalista näkökohdista”, ”hyvistä tavoista” ja ”epäsiveellisyydestä”, ”haitallisuudesta” ja ”vaarallisuudesta”, ”toimista, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia” sekä ”tarkoituspäristä, joiden vuoksi kansalaisille on taattu sananvapaus”. Kansalaissodan mainingeissa saatettiin avaraan valtuuslakiin nojautuen säätää painovapauden käyttämiseksi tarpeellisia järjestyssäännöksiä. Tuolloin voitiin niin ikään antaa sananvapauden perustuslainsuojalle niin väljä tulkinta, että ”se tuskin oli sopuosinnussa niiden vapaamielisten periaatteiden kanssa, joita siihen [...] oli ajateltu sisällytettävän”. Samoin saatettiin muutoin levottomina aikoina kahlita painovapaus sen käyttämistä sääntelevin normein ”kenties niin tiukalle kuin se ylipäänsä saattaa jälkipärisillä reaktiotoimenpiteillä olla mahdollista, jos mieli periaatteellisesti pysyä jonkinlaisen painovapauden pohjalla”.³⁶

Nykyään esimerkiksi pornografia on ”kuvia väärässä paikassa; kuvia, jotka syystä tai toisesta eivät saisi olla läsnä”, ja keskeisiksi nousevat monesti sellaiset argumentit kuin ”sopimattomuus” ja ”turmelevuus”. Jyrängin mukaan näihin ”sivumerkityksiin” keskittymisestä kuvastuu epähistoriallisuus – oletus aiemmasta koskemattomasta kulttuurista sekä ei-seksuaalisuuden kohottaminen arvoksi intiimille vastakkaiseksi ymmärrettävissä julkisessa tilassa. Hän toteaa kulttuurin pornoistumiseen liittyviä argumentteja kuitenkin käytetyn myös aiemmin – vieläpä puolustettaessa *toisensuuntaista* (jopa päinvastaisista) politiikkaa ja esitettäessä vaatimuksia jättää seksuaalimoraaliset valinnat yksilön itsensä tehtäväksi.³⁷

Mistä siis moniarvoisuudelle moiset, monet arvot? Perus- ja ihmisoikeudet, edustuksellinen demokratia

sekä markkinatalous monesti ikään kuin ”löytyvät” kaik-
keuden keskiöstä. Kaivattu perustavanlaatuisuus saattaa
tällöin rakentua läntisen, liberaalidemokraattisen mo-
raalin hyveellisyydelle, ja liberaalidemokratioilla näyttää
olevan ”universaaleihin arvopäämääriin suora, autent-
tinen yhteys”, kuten Petman toteaa. Oikeudelliset on-
gelmat voivat myös näyttäytyä vain jatkeina näiden
arvojen ja päämäärien muuttamiselle laeiksi ja niiden
toiminnallistamiselle.³⁸ Kuitenkin nimenomaan sanan-,
kokoontumis- ja yhdistymisvapauden on todettu viime
vuosisatojen kuluessa iskostuneen ”kaikkialla siinä
määrin mieliin, että perustuslait on katsottu sopivaksi
koristaa niiden turvasäännöksillä sielläkin, missä op-
positiota ei lainkaan sallita, vaan päinvastoin pidetään
tarkkaa huolta poliittisen ideologian yhtenäisyydestä”³⁹.

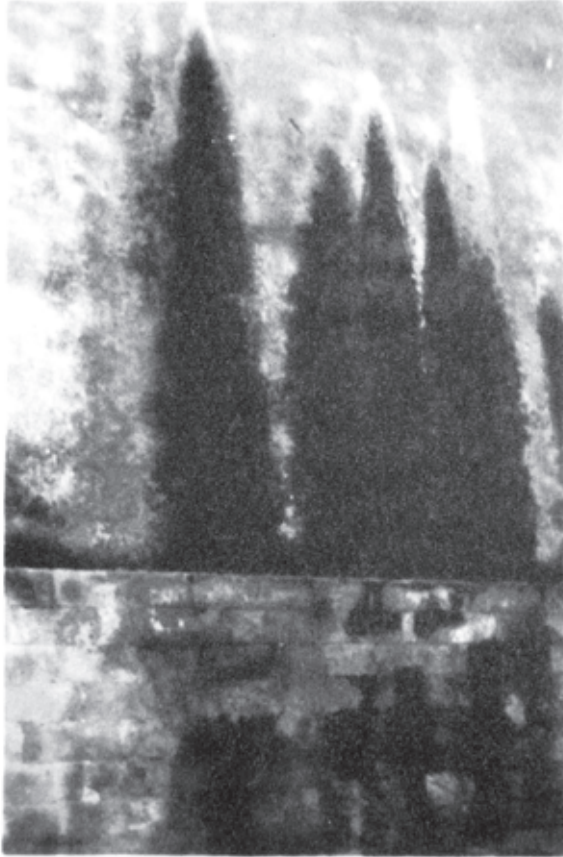
Olisiko silti ”aidolla ja oikealla” (siis sittenkin sisällöl-
lisellä?) sananvapaudella jokin kiistaton (kausaali)yhteys
liberaalidemokratiaan – ja toisin päin? Onhan PL 12 §:n
yhtenä tarkoituksena taata nimenomaan *kansanvaltaisen yh-
teiskunnan edellytyksenä* oleva vapaa mielipiteenmuodostus,
ja julistaahan EIS 10(2) artikla mahdollisuudesta asettaa
sananvapaus sellaisten rajoitusten alaiseksi, jotka ovat *vält-
tämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa*. Enää tarvitsee
vain löytää ne samat arvot, samat periaatteet ja samat int-
ressit. Tarvitsee löytää se, mitä on ’demokratia’, millainen on
’demokraattinen yhteiskunta’, jotta voidaan aukottomasti
määrittää sille välttämättömät muodollisuudet ja rajat.⁴⁰

Mutta mikä tasalaadun takaajaksi? Liberaalidemo-
kratia. Eikö tällöin päädytä ainakin ”epädemokraat-
tisten” delegitimaatioon, lopulta siis kuitenkin anti-

pluralismiin?⁴¹ Mikä sitten avuksi? Nihilismi? Moraalit-
tomuuden romantisointi? Kenties (moraali)relativismi?
Utilitarismi, hedonismi? Yhteiskunnallisten haittojen ja
hyötyjen punninta yksilölle koituvia haittoja ja hyötyjä
vasten? Yksilön oikeuksia korostava viettitydytyksen ja
valinnanvapauden eetos? Vai ratkeako tasalaadun on-
gelma markkinamekanismin avulla, Näkymättömän
Käden ohjauksessa?

Muistathan, kuinka kypsän kapitalismin on väitetty – ei enää uloslyövän – vaan neutralisoivan toiseuden, muuttavan sen tuottavaksi?

Jos jokin perusoikeus, kuten sananvapaus, osoittautuu
markkinoiden intressiksi, markkinamekanismista voi
monelta osin tulla sen takaaja, ja kyseinen perusoikeus
puolestaan voi hyödyttää markkinatoimijoita esimerkiksi
parantamalla kilpailukykyä. ”Moniarvoisuus” ei tällöin
merkitse itseisarvoista moraalista kannanottoa, eikä (yk-
sinomaan) lainmukaisuutta, vaan se tuo konkreettisia,
taloudellisia etuja. Toisaalta on mahdollista, että talou-
dellinen argumentti vain pukee moraalisen arvostelman
näennäisen ”arvoliberaaliin kaapuun”, ja kysymys on
edelleen arvoista ja moraalista.⁴² Markkinatalous ei ole
itsestään selvä tai ”neutraali” lähtökohta sekään.

Viestin Valta(kunta)? Sanat, kuvat ja sanoinkuvaamattomuus...

Ajatukset passiivisesta vastaanottajien massasta, ”Yleisöstä”, sekä vaikutuksille alttiista, vastustuskyvyttömistä yksilöistä sen osasina on (joukko)viestinnän yksiselitteisinä mantroina jo ohitettu. Etenkin sanan vapautteen ja sen kahleisiin kytkeytyvistä diskursseista voisi toisinkin luulla: esimerkiksi pornografiaan liittyviä eri aikojen käsityksiä yhdistää jonkinlainen vankkumaton usko pornografisen ilmaisun erityiseen kulttuuriseen tai yhteiskunnalliseen ”voimaan”. Ja juuri tästä (taika)voimasta kumpuaa kahlehtimisen, esimerkiksi oikeudellisen sääntelyn, tarve. Taustalla vaikuttaa ajatus arjen ympäristöön ja julkiseen tilaan sijoitetusta kuvasta, joka ”pakottaa” katsomaan, vieläpä ennakoimatta. Kuva myös ”vaikuttaa”, ellei sitä osata lukea ”oikein”. Lisäksi tällöin unohtuu, että vielä muutama vuosikymmen sitten pornografia oli pääosin romaanikirjallisuutta: ”Kansan – ei niinkään lasten ja nuorison – turmelijana sen nähtiin kuitenkin olevan yhtä voimallinen kuin Internetin tai katumainosten nykyisin.”⁴³

Kuitenkin voidaan väittää viestin(nän) mahdollistavan, suorastaan edellyttävän, vastaamista, palautetta

– olkoon se kuinka jälkikäteistä, näkymätöntä tai mielensisäistä tahansa. Jokainen monologi, jokainen ilmaisu, on pikemmin alistettu interventioille, keskeytyksille ja merkitysten tuottamiselle kuin ”vastaanotettu”. Lisäksi ’julkisuus’ voidaan mieltää erityiseksi sosiaalisen kanssakäymisen muodoksi. Se koostuu ihmisistä, joita yhdistää kulttuuristen symbolien kierto.⁴⁴

”Paitsi poliittiset mielipiteemme, myös syvemmät maailmankatsomukselliset näkemyksemme, halumme kuluttajina, jopa minuutemme intiimeimmät osat, kuten seksuaaliset identiteetit ja halut, muokkaantuvat osallistuessamme erilaisiin julkisuuksiin. Poliittiset puhe-tilaisuudet, elämäkatsomustiedon tunnit, mainokset ja pornoelokuvat ovat kaikki nykyisen julkisuusvälitteisen todellisuutemme osia.”⁴⁵

Käsitykset julkisuudesta ja julkisesta tilasta yksityisen ja intiimin *vastakohtana* kyseenalaistuvat: Missä on julkinen tila? Mistä sen rajat löytyvät?

Yhteisö ei ole ”valmiiden” subjektien muodostama kokonaisuus. Se ei ole minkään projektin lopputulos. Pikemmin sitä luonnehtii yhdessä tapahtuminen ja äärellisten singulaarisuuksien jatkuva yhdessäolo, jossa tapah-

tumisen mieli määrittänyt juuri monenkeskisen yhteyden kautta.⁴⁶ Lisäksi levinäsilainen Toinen edeltää Samaa. Vaikka siis olisimme jotenkin ontologisesti vapaita, olemme eettisesti jo vastuussa. Rationaalinen, imperialistinen, egoistinen subjekti, samuus, kohtaa vastustajansa toisessa, toiseudessa.⁴⁷ Ilmaisemme toisillemme, emmekä ole ilmaisun hetkellä (länä) mitenkään yksinkertaisesti tai välittömästi. Kolmannen myötä avautuvassa kentässä liikutaankin sitten jo oikeuden ja yhteiskunnallisen järjestäytymisen alueella. Sulteissa kolmansiin etiikka muuttuu oikeudeksi tai politiikaksi. Oikeus on ikään kuin vastuun järjestys.⁴⁸ Osa sitä on vastuu sanasta, sen käytöstä ja ”vapaudesta”.

Vapauden rajaaminen iholle. Yksityisen ja koskemattoman sijoittaminen ihon alle. Ei toimi.

Sen pituinen Se(nsuuri).

Mitä siis ovat ilmaisun vapaus ja sen kahleet? Onko ’vapaus’ kaiken kaikkiaan tyhjä lupaus, ikuinen pyrkimys, halu ja kaipaus? Onko sananvapaus (vain) määrätynsisältöinen perusoikeus, jota lainsäädännöllä ja oikeuskäytännössä täsmennetään ja toteutetaan? Vai silkka abstraktio, joka ylipäänsä konkretisoituu vasta tilanteissa, tapauksittain?

Sensuuria ei käy täsmällisesti määrittäminen. Sitä voi nimittää instituutioksi, se elää diskursseissa – oikeudellisissa ja muunlaisissa. Sensuuria voidaan pitää sananvapauden ehkä vihatuimpana rajoittamismuotona, ja se löytää aina uusia ilmenemismuotoja. Uudet sanat kiellettäviksi, kuvat kätkeäviksi. Sensuuriin liittyy vallankäyttöä. Sensuurilla valvotaan rajoja.

Käsitteiden sisällöt ja tarkemmat määrittelyt elävät erilaisissa diskursseissa ja kielenkäytössä. Niitä värittää (epä)historiallisuus sekä vuorovaikutteisuus, sidonnaisuus sosiokulttuurisiin, poliittisiin ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, valtarakenteisiin, konteksteihin ja tilanteisiin.

Oikeudellisesti määritelty, ja alati määrittäytyvä, käsite ja yhteiskuntapoliittiset tavoitteet kietoutuvat usein erottamattomasti toisiinsa.⁴⁹ Yhteiskunnan rakennetta koskevat – lainopillisetkin – konstruktioit ”pusertuvat ikään kuin vaistomaisesti esille ja tarjoavat kulloiseenkin tilanteeseen sopivia palveluksiaan”⁵⁰. Sanankäyttöä koskevissa diskursseissa käytettäviin käsitteisiin voidaan monesti havaita sisältyvän moraalisia ja muita arvostelmia, joista lähtökohdistista vaatimuksia (esimerkiksi lainsäätäjälle) esitetään. Ja myös ”tietoisilla kritiikeillä” on oma moraalinsa⁵¹. Perus- ja ihmisoikeudetkaan eivät ole transparentteja vaan tarvitsevat sisältönsä selvittämiseen ”teorioita” itsestään. Teorioita, joilla sitten on taipumus selittää ehdottomaksi ja annetuksi se, mikä on poliittisen toiminnan historiallinen tulos.⁵² Formalismi sinänsä ei olekaan ongelma – tai edes vältettävissä. Olennaista on tiedostaa, että kysymys on *jonkun* formalismista ja puolueellisuudesta⁵³.

Sanan vapaus ja sen (oikeudelliset) kahleet saattavat toki näyttäytyä universaaleina ja epähistoriallisina, ympäröstöstään irrallisina, tai vaikuttaa heijastuvan jostakin Suuresta Totuudesta. Ideologisuus leimaa kuitenkin myös laillisuutta ja legitimitettä. Ei niinkään siksi, että ’legitiimi(syys)’ avaa oven moraalille, vaan koska se sulkee sisäänsä puheen ’legitiimistä’ ja siten sitä puhuvan ammattikunnan (arvo)vallan.⁵⁴

Ilmaisun vapaus ja sen kahleet kietoutuvat yhteen, eikä niitä voi erottaa. Ne elävät samoissa diskursseissa ja edellyttävät toisiaan. Sanankäytön rajat rakentuvat ja määrittäytyvät yhä uudelleen. Myös hiljaisuudessa. Oikeuskin voi osaltaan olla tuottamassa käsityksiä – subjektista, sanan vapauksista ja sen kahleista. Oikeuden *mahdollisuus* voi kuitenkin olla juuri yhteensovittamisen mahdottomuudessa. Ja oikeudellekin pakkojärjestyksenä on rajansa: Toisen kohtaaminen tuo vastuun ja asettaa velvollisuuksia⁵⁵. Toinen ei ole kiellettävä ja kätkeä vihallinen, ei ”paha” tai ”sopimaton”, vaan toiseudella on pätevä vaade sanoa, näkyä ja kuulua. Tällöin suunta on moraalista varmuudesta oikeuteen⁵⁶. Olennaista on, miten sanankäytön rajoja rakennetaan. Miten (epä)varmana, miten vastuullisena.

Viitteet

1 Perustuslain (731/1999; jälj. PL) 12 § on tarkasti ottaen ”Sananvapaus ja julkisuus”. Tässä kirjoituksessa ei nimenomaisesti käsitellä PL 12.2 §:iin sisältyvää ”julkisuutta”. Toisaalta käsitelyn ulkopuolelle jää myös PL 11 §:ssä turvattu uskonnon ja omantunnon vapaus. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus (jälj. EIS) ja Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (jälj. KP-sopimus) turvaavat *erikseen* sananvapautta (10 artikla ja 19 artikla) sekä ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapautta

(9 artikla ja 18 artikla). Ajatus, sana ja julkisuus ovat kuitenkin monella tapaa erottamattomia. Ks. myös HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 §).

2 Kastari 1972, 179. Ks. myös Neuvonen 2005, 32 (lähteineen); Ollila 2004, 59–73; Kastari 1972, 179 ja 185 (alav. 12).

3 Tällaiseen sensuurin ilmenemismuotoon on kiinnittänyt huomiota – tosin 1970-luvun ilmapiirissä – muun muassa Kastari 1972, 179.

4 Ks. esim. sama, 178–180; Rantanen 2008, 78 (alav. 46); Foucault 1981,

54–56. Ks. myös Castrén & Pietilä-Castrén 2002, 99. *Censor librorum*in virka perustettiin Ruotsin valtakuntaan 1686. Nykyisin voisivat kenties hakukoneet ja internet-suodattimet osaltaan edustaa tällaisia ”erityisiä vartijoita”? Ihmisen koko evoluutiossa puhuttu kieli on kuitenkin kohtalaisen uusi ilmiö (ks. esim. Gärdenfors 2006, 141). Kuriositeettina mainittakoon termien ”sensuuri” ja ”sensorei” juontavan juurensa latinan arviointia, arvottamista ja arvostelua tarkoittavista sanoista (*censor* < *censeo* < *censere*). Ks. esim. Castrén & Pietilä-Castrén 2002, 99.

- 6 Näin Kastari 1972, 179.
- 7 Rantanen 2008, 76–77. Lisäksi ”vielä 1700-luvun alkupuolella ajatus tieteestä uutta etsivänä toimintana oli vieras”.
- 8 Lisää sananvapauden ja sensuurin sääntelyhistoriasta esim. Kastari 1972, 181–206 & Neuvonen 2005, 42–52, 70–75. Ks. myös Rantanen 2008, 138–139. Ensimmäinen painovapausasetus annettiin 1766.
- 9 Ks. esim. Kastari 1972, 179 (alav. 4) ja 180–200.
- 10 Ks. esim. EIS 10 artikla ja KP-sopimus 19 artikla.
- 11 Ks. esim. PeVM 25/1994 vp, Valiokunnan kannanotot, Perusoikeudet lainsäätäjän toiminnassa. Myös EIS 10 (2) artiklan mukaan sananvapaus voidaan asettaa tiettyjen muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi.
- 12 Ks. PeVM 10/1998 vp, Valiokunnan kannanotot, Yksityiskohtaiset perustelut, 2 luku. PL 80.1 §:n mukaan yksilön velvollisuuksien perusteista tulee säätää *lailla*.
- 13 Ks. PeVM 25/1994 vp, Valiokunnan kannanotot, Perusoikeudet lainsäätäjän toiminnassa. Ks. myös Viljanen 2001.
- 14 Ks. HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 §) sekä HE 1/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1., 2 luku (12 §).
- 15 Ks. HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 § 1 mom.). Mainontakin siis kuuluu lähtökohtaisesti sananvapauden suojan piiriin, mutta on sen ”reuna-alueita” (sama). Ks. sama, 1.1. (10 § 2 mom.).
- 16 Ks. esim. Tiilikka 2007, 122. Vrt. kuitenkin esim. sama, 38–39 (lähteineen), jossa todetaan esim. rasisisten ilmaisujen jäävän EIS:n 10 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle.
- 17 Ks. HE 1/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1., 2 luku. Ks. myös sama, Yleisperustelut, 3.3 ja HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 § 1 mom.). Vrt. kuitenkin esim. Neuvonen 2005, 9–10, jossa erotetaan sanan- ja ilmaisunvapaus.
- 18 Ks. HE 1/1998 vp, Yleisperustelut, 3.3.: ”Perustuslaki on myös keskeinen kansallinen symboli”. Ks. myös Hautamäki 2001, 248–249 ja 257. Arvioitaessa perustuslain hyväksyttävää sääntelyalaa on vieläpä huomioitava perustuslain symbolimerkitys, joka voi perustella poikkeamista oikeudellisen tehokkuuden vaatimuksesta (ks. HE 1/1998 vp, Yleisperustelut, 1.2. ja 3.3 ja Hautamäki 2001, 249).
- 19 HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 § 2 mom.). Perustuslain sananvapaussäännöksessä käytetään termiä ”julkistaa”. Vrt. sananvapauslaki (460/2003) 2 § 4) *julkaisu* ja 7) *julkaisutoiminta* sekä tekijänoikeuslaki (404/1961) 8 §, jossa on erotettu *julkistettu* ja *julkaistu* teos.
- 20 Ks. HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 § 2 mom.).
- 21 Ks. perusoikeuksien sovellettavuudesta ja sitovuudesta mm. sama, Yleisperustelut 3.1., 3.4. ja Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (16 a § 1 mom.) sekä PeVM 25/1994, Valiokunnan kannanotot. Myös perustuslain etusijaa koskevat PL 106 ja 107 § voivat olla merkityksellisiä yksittäisissä ratkaisutilanteissa. EIS:n määräykset puolestaan ovat Suomessa suoraan laintasoisina sovellettavissa.
- 22 Kastari 1972, 178.
- 23 HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 § 2 mom.).
- 24 Säännöksessä ei edellytetä, että kuvaohjelmien valvonnan tulisi perustua nimenomaan *ennakkotarkastukseen* – mutta jätetään siihen mahdollisuus (ks. esim. HE 54/2002 vp, 2.1.1.). Kuvaohjelmia tarkastaa mahdollisten ikärajojen määrittämiseksi Valtion elokuvatarkastamo (VET). Ks. elokuvansensuurin kehityksestä esim. Kastari 1972, 201–203 ja kuvaohjelmien tarkastamisesta sekä valvonnan uudistamisesta esim. Neuvonen 2008, 99–113 ja Neuvonen 2010.
- 25 Ks. PeVL 4/2009 vp, jossa perustuslakivaliokunta on lausunut ehdotuksesta lääkehuollon uudistamiseksi. Markkinointi ja tiedottaminen on tällöin pyritty erottamaan toisistaan.
- 26 Ks. HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 § 2 mom.).
- 27 Ks. PeVM 25/1994 vp, Valiokunnan kannanotot, Perusoikeudet lainsäätäjän toiminnassa.
- 28 Ks. Neuvonen 2008, 49–72, jossa mainitaan jaottelu varsinaisiin ja epävarsinaisiin sananvapausr rikoksiin; näistä jälkimmäiset viittaavat sananvapauslain joukkoviestintärikkomuksiin (sama, 49). Rikoslaissa (39/1889; jälj. RL) rikoinalisoituista teoista mainittakoon esim. kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:8), uskonrauhan rikkominen (RL 17:10), sukupuolisiveellisyttä loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8), yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8), kunnianloukkaus (RL 24:9), virka- (RL 40:5) sekä yritysalaisuuden rikkominen (RL 30:5). Ks. lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaamisesta esim. Tiilikka 2007.
- 29 Tekijänoikeus nimittäin kohdistuisi jo lähtökohtaisesti vain jälkimmäiseen tai kenties pikemmin ”johonkin niiden välillä”, sisäiseen muotoon. Aina tällaista jaottelua ei kuitenkaan voi tehdä. Ks. tekijänoikeuden ”kohteesta” tai tekijänoikeussuojan kohdistumisesta esim. Haarman 2005, 98.
- 30 HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (16 a § 1 mom.). Käytännössä on lähinnä lainsäätäjän tehtävänä tämentää perusoikeuksia niin, että niiden vaikutus ulottuu myös yksityisiin suhteisiin. Ks. horisontaalivaikutuksesta tarkemmin esim. Rosendahl 2005 sekä Tuori 2003. Ks. myös Neuvonen 2005, 33.
- 31 Ks. mm. PeVL 7/2005 vp, 2. Esimerkiksi uskonnonvapaussäännökseen aiemmin sisältyneen *nimenomaisen viittauksen* (lakeihin ja hyviin tapoihin) poisjättämisen ei säännöstä uudistettaessa katsottu merkitsevän, että ”voitaisiin harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia” (HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (9 § 2 mom.)).
- 32 Rasilainen 2008, 724. Vrt. & ks. myös Viljanen 2001, erit. 6 & 14.
- 33 Ks. esim. Rasilainen 2008, 724, joka toteaa tätä tuskin tarkoitettua. Ks. myös HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (10 § 2 mom.).
- 34 HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. (9 § 2 mom.).
- 35 Näin toteaa esim. Kastari (1972, 176) eritellessään sananvapautta osana kansalaisvapauksien perustuslain turvaa.
- 36 Ks. sama, 183–184, 193 ja 187–200. Toki poikkeusolot ovat poikkeuksellisia (ks. PL 23 §). Ks. sotansensuurista mm. Ollila 2004, 59–73. Huom. ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus sen sijaan sisältyy KP-sopimuksen 4 (2) artiklan ns. ehdottomiin oikeuksiin, joihin ei ulotu mahdollisuus poiketa sopimusvelvoitteista kriisioloissaan.
- 37 Jyränki 2007, 75 & 76 (alav. 6).
- 38 Ks. Petman 2004, 272, jossa puhutaan ”liberaalista globaalisisivilisaatiosta”, läntisistä arvoista ja kansainvälisestä oikeudesta.
- 39 Vrt. Kastari 1972, 176–177 (alav. 3).
- 40 Tällöin keskeisiä ovat tulkinnat ”demokratiasta” esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä. Ks. myös Tiilikka 2007, 170, 175–176 & 190 *et seq.*
- 41 Vrt. Petman 2004, 273.
- 42 Ks. Jyränki 2009, 115–116. Jyränki yhdistää seksuaalisen syrjimättömyyden nousun *new governance* -ajattelun kasvaneeseen rooliin EU:n sosiaalipolitiikassa.
- 43 Jyränki 2007, 76–77 (lähteineen).
- 44 Ylä-Anttila 2009, 99.
- 45 Sama, 99–100.
- 46 Ks. Eriksson 2006, 59.
- 47 Ks. esim. Lindroos-Hovinheimo 2007, 289.

- 48 Sama, 293–294.
 49 Näin toteaa pornografian osalta Jyränki 2007, 76–77. Ks. myös Kastari 1972, 185.
 50 Kastari 1972, 186, alav. 14.
 51 Ks. esim. Jyränki 2007, 76 (alav. 4).
 52 Koskenniemi 1993, 66. Koskenniemi toteaa myös, että pyrkimys siirtää oikeudet politiikan ulkopuolelle tekee ihmisoikeusteorioista kriittisen reflektion esteitä (sama).
 53 Koskenniemi 2007, 21.
 54 Näin myös sama, 15. Koskenniemen mukaan legitimitteettiä ei ole kysymys normatiivisesta substanssista, vaan sen välttelystä ylläpitäen kuitenkin vai-kutelma siitä (*semblance of substance*) (sama). Legitimitteetti asettaa normatiivisuuden korvikkeen (*Ersatz normativity*) paikatakseen muodollisen lain konservatismia ja oikeude(n)mukaisuude(n) mieli-valtaisuutta ja satunnaisuutta (sama, 16).
 55 Ks. Lindroos-Hovinheimo 2007, 296, jossa todetaan myös, että vain saman ja toisen välisen suhteen kautta valtio ja oikeus pakkójärjestyksenä voidaan oikeuttaa.
 56 Ks. Petman 2004, 285 (lähteinen), jossa puhutaan ”harmaan alueen” tarpeellisuudesta ja palaamisesta ”moraaliseen varmuudesta takaisin oikeuteen”.

Kirjallisuus

- Castrén, Paavo & Pietilä-Castrén, Leena. *Antiikin käsikirja*. Otava, Helsinki 2002.
 Eriksson, Kai, Informaatioteknologia ja ontologia. *niin & näin* 1/06, 55–61.
 Foucault, Michel, *The Archaeology of Knowledge and the Discourse of Language* (L'archéologie du savoir, 1969). Engl. A. M. Sheridan Smith. Tavistock, London 1972.
 Foucault, Michel, The Order of Discourse. Inaugural Lecture in Collège de France Dec. 2, 1970 (L'ordre du discours, 1971). Engl. Ian McCleod & Robert Young. Teoksessa *Untying the text: A Post-Structuralist Reader*. Toim. Robert Young. Routledge & Kegan Paul, London/Boston 1981, 48–78.
 Gärdenfors, Peter, *How Homo Became Sapiens – On the Evolution of Thinking*. Oxford University Press, Oxford 2006.
 Haarman, Pirkko-Liisa, *Tekijänoikeus ja Lähi-oikeudet*. Talentum, Helsinki 2005.
 Hautamäki, Veli-Pekka, Suomen perustuslaki ja symbolit. *Lakimies* 2/01, 248–260.
 Jyränki, Juulia, Pahennus, julkinen tila ja siveellinen tapa – epäsiivellisten julkaisujen sääntely- ja käsittehistoriaa Suomessa. *Oikeus* 1/07, 75–100.
 Jyränki, Juulia, Seksuaalinen syrjimättömyys

- ja Euroopan unionin oikeus – näkökulmia seksuaalisten oikeuksien markkinatoudesta. *Oikeus* 2/09, 99–118.
 Kastari, Paavo, *Kansalaisvapauksien perustuslainturva*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu (B-sarja N:o 164), Helsinki 1972.
 Koskenniemi, Martti, Formalism, Fragmentation, Freedom. Kantian Themes in Today's International Law. *NoFo* 4 (October 2007), 7–28, saatavana osoitteesta: www.helsinki.fi/nof; haettu 13.6.2008.
 Koskenniemi, Martti, Hierarkia, polysentria ja valtion ”kriisi”. *Oikeus* 1/93, 57–69.
 Levinas, Emmanuel, *Éthique comme philosophie première*. Payot & Rivages, Paris 1998.
 Levinas, Emmanuel, *Humanism of the Other* (Humanisme de l'autre homme, 1972). Engl. Nidra Poller. University of Illinois Press, Urbana/Chicago 2006.
 Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Oikeus ja vastuu toisesta – näköala oikeuden ja etiikan suhteeseen. *Oikeus* 3/07, 283–301.
 Neuvonen, Riku, Kuvaohjelmien sääntely Suomessa – nykytila ja haasteet. *Lakimies* 1/10, 40–60.
 Neuvonen, Riku, *Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely*. Talentum, Helsinki 2005.
 Neuvonen, Riku, *Viestintäoikeuden perusteet*. Talentum, Helsinki 2008.
 Ollila, Riitta, *Sananvapaus*. Tietosanoma, Helsinki 2004.
 Petman, Jarna, Pahuuden patologisesta dialektiikasta. Teoksessa *Immanuel Kant. Radikaali paha. Paha eurooppalaisessa perinteessä*. Toim. Ari Hirvonen & Toomas Kotkas. Loki, Helsinki 2004, 271–288.
 Rantanen, Päivi, *Suolatut säkeet: Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. SKS, Helsinki 1997. Toimen elektroninen painos, julkaistu 12.5.2008. Saatavana osoitteesta: www.aromipesa.xetnet.com/free%20library%20books%20vapaa%20kirjasto%20kirjat%20p%20E4ivi%20santeri/Suolatut%20s%20E4keet%20(Vitriolic%20Verses),%20P%20E4ivi%20Kanniston%20v%20E4it%20F6skirja.pdf; haettu 11.3.2010.
 Rasilainen, Aki, Onko perusoikeussäännösten soveltaminen lainsäädännössä ja lainkäytössä oikeudellinen ratkaisu? *Lakimies* 5/08, 723–746.
 Rosendahl, Riikka, Perusoikeudet yksityisten välisissä oikeussuhteissa. Teoksessa Teuvo Arolainen et al., *Kenestä saa kertoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2004*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu, Helsinki 2005, 3–27.

- Tiilikka, Päivi, *Sananvapaus ja yksilön suoja – lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen*. WSOYpro, Helsinki 2007.
 Tuori, Kaarlo, Tuomarivaltio – uhka vai myytti? *Lakimies* 6/03, 915–943.
 Viljanen, Veli-Pekka, *Perusoikeuksien rajoitus-edellytykset*. WSOY Lakitieto, Helsinki 2001.
 Ylä-Anttila, Tuomas, Julkisuus, identiteetti ja globaalit solidaarisuudet. Teoksessa Anette Alén et al., *Oikeutta vai etiikkaa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2008*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu, Helsinki 2009, 99–118.
 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 54/2002 vp)
 Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi (uusi nimike: Suomen perustuslaki) (HE 1/1998 vp)
 Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp)
 Perustuslakivaliokunnan lausunto valtioneuvoston kirjelmästä ehdotuksesta lääkehuollon uudistamiseksi (lääkepaketti) (PeVL 4/2009 vp)
 Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta (PeVL 7/2005 vp)
 Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi (PeVM 10/1998 vp)
 Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (PeVM 25/1994 vp)
 Kuluttajansuojalaki (38/1978)
 Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta (775/2000); Kuvaohjelmalaki
 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003); Sananvapauslaki
 Rikoslaki (39/1889)
 Suomen perustuslaki (731/1999)
 Tekijänoikeuslaki (404/1961)
 Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja (SopS 7–8/1976); KP-sopimus
 Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) (SopS 18–19/1990); EIS www.eduskunta.fi Valtioapäivät ja -asiakirjat